

© *Л. В. Кримець*

Суттєво відрізняються і можливості оскарження бездіяльності, рішень чи дій суб'єктів виборчого процесу. Якщо в Україні цим правом наділені самі кандидати та всі ланки спостереження, то в Польщі лише виборчі уповноважені, офіційні спостерігачі і виборчі комісари. Окремо слід сказати про можливість оскарження порушень виборчого законодавства виборцем. В українській виборчій системі це передбачено лише для випадків порушень особистих прав виборців, що, на думку автора, в значній мірі нівелює можливість використання цього права (хоча більшість порушень так чи інакше впливають на забезпечення прав виборців, наприклад, на чесний вибір представника його інтересів). Польська ж виборча система не містить подібних обмежень для виборців, а тому, на думку автора, є більш ефективною для захисту їхніх порушених прав.

Таким чином, польський досвід організації виборчого процесу є досить цікавим, а тому потребує подальших ретельних і ґрунтовних досліджень, а також фахового обговорення можливості імплементації в українську виборчу систему елементів польської з метою підвищення її ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ustawa Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 stycznia 2011 r. «Kodeks Wyborczy» // Інформаційна система Сейму. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/kodeks/kodeks.htm>
2. Католик Я. Б. Виборча система України в контексті трансформації політичної системи: проблеми та напрямки реформування / Я. Б. Католик // Вісник Одеського національного університету. – Науки: соціологія і політичні науки. – 2011. – Т. 16, Вип. 10. – С. 807-814.
3. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10.07.2010 року № 2487-VI // Сайт Верховна Рада України. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2487-17>.
4. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI // Сайт Верховної Ради України. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.
5. Католик Я. Б. Избирательная система Украины: обеспечение легитимности избирательного процесса и его результатов / Я. Б. Католик // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2012. – № 6 (16). – С. 151-155.
6. Підсумковий звіт за результатами спостереження за виборами народних депутатів України 2012 року // Сайт Комітет виборців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cvu.org.ua/?lang=ukr&mid=fp&id=3912&lim_beg=15.
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів» 21.11.2013 № 709-VII // [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/709-18/page>.

УДК: 101+316.32

Л. В. Кримець - кандидат філософських наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії (гуманітарних проблем) гуманітарного інституту Національного університету оборони України, м. Київ

ОНТОЛОГІЯ ВЛАДИ У ДИСКУРСІ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Згідно авторської концепції, влада визначається як цілісний багатовимірний соціокультурний феномен, що проявляється в метафізичному плані як потенція до актуалізації та реалізації об'єктивної волі, в гносеологічному плані як когнітивне прагнення до постійного інтерсуб'єктивного розвитку, в праксеологічному аспекті як прагнення до володіння світом та його енергетичними, інформаційними та матеріальними ресурсами, в екзистенційному плані як воля до життя, в аксіологічному сенсі – як одна з основних соціокультурних цінностей.

Ключові слова: влада, управління, соціально-філософський аналіз, суспільство, держава,

особистість.

ОНТОЛОГИЯ ВЛАСТИ В ДИСКУРСЕ АНТИЧНОЙ ФИЛОСОФИИ

Согласно авторской концепции, власть определяется как целостный многомерный социокультурный феномен, который проявляется в метафизическом плане как потенция к актуализации и реализации объективной свободы, в гносеологическом плане как когнитивное стремление к постоянному intersубъективного развития, в праксеологическом аспекте как стремление к обладанию миром и его энергетическими, информационными и материальными ресурсами, в экзистенциальном плане как воля к жизни, в аксиологическом смысле как одна из основных социокультурных ценностей.

Ключевые слова: власть, управление, социально-философский анализ, общество, государство, личность.

ONTOLOGY OF POWER IN THE DISCOURSE OF ANCIENT PHILOSOPHY

According to the author's conception, the power is determined as an integral socio-cultural phenomenon which is revealed in metaphysical aspect as a potentiality to actualization and realization of objective freedom, in the gnoseological aspect as cognitive tendency to constant intersubjective development, in the praxeological aspect as a tendency to possess the world and its energetic, informational and material resources, in the existential aspect as a will to live, in the axiological sense as one of the main socio-cultural values.

Key words: power, control, social and philosophical analysis, society, state, personality.

У філософській традиції античності найбільшу популярність в питанні про владу представляють позиції Аристотеля і Платона. Платон, як відомо, вважав, що у особистості не може бути інтересів, відмінних від інтересів держави, Аристотель, навпаки, стверджував зворотне. Однак і Платон, і Аристотель сконцентрували дослідження природи влади через державні відносини панування і підпорядкування.

Платон – засновник європейського ідеалізму в філософії, але в ідеологічній і політичній сферах він – ідеолог рабовласницької держави і автор соціально-політичної утопії. Проблема влади у творчості Платона, можна сказати, є провідною, оскільки вона постійно пов'язується з владою граничної ідеї, ейдоса, який і здійснює владу над універсумом і актуалізує свій принцип реалізації владних відносин.

Якщо ранній період творчості Платона характеризувався сократовським методом аналізу і переважно моральною проблематикою, то в перехідний період (80-ті р. р. 4 ст. д. н. е.) виникає концепція субстанціально витлумачених ідей, яким і надається владна сила метафізики. Діалоги цього періоду характеризує така політична спрямованість, яка змушує Платона виступити проти демократії на захист аристократичного способу думок і способу життя.

Ця ж думка, зберігаючись і в зрілий період його творчості, виявляє себе в діалогах, де центральною є теза про ідеї як самостійно існуючі субстанціальні сутності («Федон», «Бенкет», «Федр», «Держава»). У пізній період творчості написані «Закони», що також розкривають ідеальні уявлення Платона про владу. Вихідною та істотною частиною філософії влади у Платона є вчення про три основні онтологічні субстанції (тріаду): «єдине», «ум» і «душу». Це вчення розкидано по діалогам, не систематизовано, але все-таки яскраво виявляє себе в думці про те, що основою всякого буття, яка і тримає владу над усією дійсністю, є «єдине». Будучи взято саме по собі, «єдине» позбавлене будь-яких ознак: воно не має частин і, значить, не є ціле.

Друга субстанція – «розум» – є, за Платоном, буттєво-світловим породженням «Блага» – Сонця; «розум», будучи роздільним і протилежним неподільному «єдиному» – «благу», завжди трактується у Платона як споріднений з ним і залежний від нього. Платон завжди намагався підкреслювати чистоту «розуму», ретельно його відмежовуючи від всього матеріального, речового і тлінного. Нарешті, третя онтологічна субстанція – «світова душа». Протиставивши «розум» разом з ідеями, його складовими, тілесного світу, Платон повинен був формулювати початок, який би об'єднував те й інше. Таким початком стала «душа», принцип саморуку, який відрізняється від «розуму» вічною рухливістю, хоча і отримує від нього закони свого руху. «Розум» відрізняється від

тіл своєю безтілесністю і безсмертям і знаходить кінцеве здійснення саме в тілах. «Душа» є в кожній речі і у всьому «космосі» одночасно і як принцип «тотожності», і як принцип «відмінності».

Для розуміння того, що, за Платоном, є закон, важливим є його вчення про розподіл єдиного і зведення останнього до першого з уявлень про ціле в єдності його роздільних частин (розуміння єдиного в єдності множинності). Метафізика закону полягає в тому, що єдине як загальне є законом для окреможостей. У цьому сенсі закон – це провідна сутність, впорядковуюча ідея. Також в платонівській тріаді «логос – ідея – іпотека» – як межі чуттєвого становлення – Платоном використовується поняття «мета» в сенсі межі, «межі чуттєво-матеріального становлення, яка і здійснює метафізичну владну силу. Такою загальною метою є благо в «Державі», «Філебі», «Горгії».

Вчення Платона про державу було створено на основі переконання про сутність і цінність раціонального пізнання, яке, однак, само склалося і розвинулося під впливом потреб саме грецького світу. Вже сформована до часів Платона метафізична філософська інтенція направляла думки на пошуки першооснови (межі), яка б скріплювала все воедино, єднала б і суспільний устрій. Таку абстрактну соціальну конструкцію міг дати тільки розум, тому Платон і конструює ідею (ідеальну) державу. Раціональний план бачення держави змушував Платона критично поставитися до демократизації державного устрою, виступити проти знищення всіх станових відмінностей і стати ідеологом рабовласницького устрою. Демократія в Стародавній Греції набула рабовласницького характеру, що відповідало загальному метафізичному стилю мислення, обов'язково покладатися на ієрархію у думках і бутті.

Ідея антидемократичного устрою держави обґрунтовується Платоном в його першому політичному творі «Горгій». Автор висловлює пристрасне звинувачення на адресу політичних ораторів в тому, що вони зайняті тільки руйнуванням держави. Демократія, тобто дроблення влади привчає громадянина втручатися в те, що його не стосується, і про все мати власне судження. Він розучується виконувати своє призначення і, прикриваючись ім'ям свободи, живе, як надумає. Платон не помічає тієї культурної цінності, яку мала афінська демократія. І цю полеміку можна пояснити тим, що він сам раціонально замислив запропонувати таку ідею держави і влади, яка цілком відповідала стилю філософського мислення, адекватного пануванню давньогрецького принципу упорядкування Космосу – панування і домінування Логосу.

Платон виходить у своїх побудовах з грецького принципу міста-держави (поліс), в якому основною умовою життя є повна спільність інтересів і бажань, панує Єдине. Там тільки є істинне загальне життя, вчить Платон, де всі бажать одного і того ж, де одне і те ж усіма затверджується і всіма заперечується. Спільність бажань – найсуттєвіша риса і підстава державної влади, яка тільки тоді й може бути ефективною, коли базується на ідеї спільного.

Хвороба демократії в тому, що вона надає кожному свободу бажання. У цьому переконанні Платон вірний основному психологічному положенню Сократа: кожна людина бажає і робить тільки те, що вважає добрим. Отже, правильне хотіння і правильні вчинки витікають із знання істинного блага, погані ж – із невідання і помилкової думки щодо добра. Це – раціональний мотив мислення і самого Платона. Тому, розвиває цей мотив Платон, спільність бажань досяжна тільки за допомогою спільності переконань, якими, звичайно, можуть бути тільки ідеї вищого блага.

Як бачимо, справедлива і ефективна влада затверджується Платоном тільки як влада, що виходить із знання сутності, підстави, головного граничного початку – з блага. Благо виступає метафізичним початком, на якому вишиковувалася будівля держави. А оскільки вченням про підстави і загальні засади є філософія, то вона і дає вказівку щодо і влади і держави. Страждання людей не припиняться доти, доки государі не стануть філософами або філософи – государями.

Влада повинна визначатися не волею і думками окремих людей або навіть всього народу, але тільки філософією як розумним вченням. З цього вчення буде витікати відповідний образ думок, коли всі будуть бажати одного і того ж – вищого блага. Цей образ думок є доброчесність, і призначення правильної державної влади полягає, таким чином, лише в тому, щоб зробити громадян доброчесними.

Це підпорядкування держави і народу одній меті – благу і філософії – охоплює у Платона і політичне, і соціальне життя, між якими, практично, нема різниці, і держава розглядається як суспільство. Прагнення Платона до загального, до основи, до філософії саме виходило зі специфіки давньогрецького філософського мислення – з тоталітета Логосу. Навіть у вихованні і в освіті влада зобов'язана зберігати принцип єдиного: сувора дисципліна, важкі вправи, постійні заняття, ніяких надмірностей у читанні і бесідах. Вважалося, що передавати слід тільки те, що може зміцнити моральні вірування і бажання; з музики і співу повинні бути вигнані всі нововведення, якими

мистецтво лоскоче чуттєвість і викликає сентиментальність; допускається тільки одне – хоровий спів, що збуджує патріотичні і релігійні почуття [Платон, с. 345-349]. У представників державної влади в суспільстві особливе значення справжніх «вартових». Вони – істинний носій національної самосвідомості і влади. Ця страта, за Платоном, складається з правителів і помічників. Правителі – це, звичайно, ті, хто знає загальне благо, – філософи [Платон, с. 381]. «Ми не будемо і не є справедливими до тих, хто стає у нас філософами, навпаки, ми висунемо до них лише справедливі вимоги, змушуючи їх піклуватися про інших і стояти на сторожі їх інтересів... вас народили ми для вас же самих і для решти громадян, подібно до того, як у бджіл серед їх рою бувають вожді й царі...» [Платон, с. 301-302].

Отже, Платон знайшов ідеал справедливості для держави, як і для окремої людини в пануванні розуму. На цій же підставі він визначає і помилкові форми держави і відповідні цим формам типи особистих характерів. Означене явище виявляється наслідком того, що замість розуму або поруч з ним пануючими стають нерозумні частини душі. Цей процес здійснюється таким чином, що з ідеального і розумного стану «справедливості» шляхом погіршення виникають «помилкові», нерозумні види державного ладу і «помилкові» характери правителів. І якщо влада в ідеальній державі позначається ім'ям аристократії, яка виражає єдину волю, ієрархію і порядок політичного устрою, то помилкові форми – це тимократія, олігархія, демократія і, нарешті, тиранія.

У вченні Платона про владу і державу простежується загальний стиль давньогрецького мислення, розпочатий ще натурфілософами. Його особливість – у думці про те, що все часткове визначається доцільним зв'язком цілого. Характер і реалізація влади визначається спільною ідеєю. Правитель тому не повинен відволікатися від загального блага і тому у нього не може бути сім'ї або майна. Всі разом правителі повинні складати одну сім'ю і володіти одним майном. «Спільність дружин» – це теж з домінант загальної ідеї. Така домінанта проникає навіть у характеристику індивідів – управителів. На них лежить печать досконалої безособовості. Це – люди, посвячені в піднесене вчення, але все індивідуальне заглушено в них заняттями, присвяченими вченню про ідеї і релігійним спогляданням. Вони не мають ні вільної індивідуальності, ні самостійної особистості. Все людське в стані пануючих заперечується в ім'я доктрини. Всі цілі реальної окремої людини нівелюються, підпорядковуються ідеї влади.

Метафізична ідея влади, висловлена Платоном в протистоянні підпорядкуванню в «Державі», абсолютизується і доводиться до філософської чистоти умогляду в «Законах». Тут вона у своїй крайності подається вже в релігійному плані. У цьому творі влада визначається вже таким чином, що над усіма сторонами державного життя панує одна доктрина, – і саме та, яка розглядає і влаштує земне життя як підготовче служіння для життя небесного. Цією доктриною тепер уже є не метафізичне вчення про ідеї, але традиційна релігійна віра. Як основа цієї віри позначається переконання в перевазі душі над тілом, тобто зверхпочуттєвої природи над природою чуттєво-матеріальною.

Після Платона Аристотель увійшов в історію філософії влади, звичайно, в межах свого вчення про логіку, і тому основним для нього було питання про закон: що складає його суть? Акт волі або акт інтелекту? Закон, вважає Аристотель, говорить про загальне. «Загальне є те, що за необхідності або ймовірності личить говорити або робити» [Аристотель, с. 655]. Владу довільно диктує закон або ґрунтується на справедливості? Вона є внутрішнє веління або зовнішній примус? Аристотель, не будучи уродженцем Афін, жив там на положенні іноземця, що не має прав громадянства. Він не був ні прихильником ані афінської аристократії, ні афінського демократичного ладу, і вважав його неправильною формою державного устрою.

Аристотель був прихильником помірної демократії. Їм залишені твори соціально-політичної спрямованості. Теорія держави Аристотеля спиралася на величезний вивчений їм і зібраний в його школі фактичний матеріал про 158 грецьких міст-держав. В «Політиці» вчення Аристотеля про суспільство і про види державної влади будується, у великій мірі виходячи з природного закону життя. «З метою взаємного самозбереження в природі необхідно об'єднуватися» [Аристотель, с. 377]. І далі: «З усього сказаного випливає, що держава належить тому, що існує за природою, і що людина за своєю природою є істота політична, а той, хто в силу природи своєї, а не внаслідок випадкових обставин, живе поза державою, – або недорозвинена в моральному сенсі істота, або надлюдина» [Аристотель, с. 378].

Вчення Аристотеля про владу і державу відображало кризовий стан афінської рабовласницької держави і початок занепаду рабовласницьких класів. В очах Аристотеля найкращим з усіх класів суспільства представляється клас хліборобів, тому що він не здатний внаслідок свого способу життя і

© *А. В. Кройтор*

територіальної розпорошеності активно втручатися в питання управління державою, яка повинна складати привілей середньозаможного класу суспільства. Аристотель вважав вічним рабовласницьке суспільство, в його поділі на рабів і рабовласників він бачив прояв відповідного закону природи [Аристотель, с. 386].

Аристотель розрізняв три хороші і три погані форми управління державою. Добрими він вважав форми, за яких виключена можливість корисливого використання влади, а сама влада служить всьому суспільству. Форми держави філософ розподіляє таким чином: «три види правильні – царська влада, аристократія, політія – і три відхиляються від них – тиранія – від царської влади, олігархія – від аристократії, демократія – від політії» [Аристотель, с. 488]. За Аристотелем, кращі форми держави – монархія, аристократія і «політія» (влада озброєного середнього класу), заснована на змішуванні олігархії і демократії: «Державний лад в цілому є не демократією і не олігархією, але середнім між ними – тим, що називається політією; повноправними є при ній тільки ті, хто носить важке озброєння» [Аристотель, с. 417]. Навпаки, протилежними видами трьох зазначених форм Аристотель вважав тиранію, чисту олігархію і крайню демократію [Аристотель, с. 489] і протиставляв їм рабовласницький устрій міст-держав [Аристотель, с. 444-485]. Аристотель був противником великих державних утворень.

Подальші трансформації вчення про владу пов'язані з новими культурними умовами, в яких опинився світ. У постантичному часі ідея правлячого початку Логосу, першооснови, субстанції відроджується і зміцнюється в період Відродження. Вона обумовлює і характер вчення про політичну владу. Саме в цей час стає зрозуміло, що в західноєвропейській культурній традиції проблема влади зміцнюється і закріплюється як проблема політична: влада зв'язується з політичним управлінням, з державою. До цього часу відбулися зміни і в стилі філософського мислення. Як про істотну зміну необхідно говорити про таку, що виявляється у пріоритеті гносеологічних проблем над онтологічною давньогрецькою традицією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крimeць Л. В., Пальчик С. І. Аксіологічні аспекти патріотизму в контексті соціального управління: монографія / Людмила Володимирівна Крimeць, Сергій Іванович Пальчик. – Київ: Поліграфічний центр НУОУ, 2013. – 250 с.
2. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – М.: Алетейя, СПб., 1998. – С.25-28.
3. Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей / Фридрих Ницше. – М.: REFL-book, 1994. – 352 с.
4. Соловьев В. С. Сочинения. История России с древнейших времён / В. С. Соловьев. – Т. IX. – М.: Мысль, 1992. – 560 с.
5. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. – М.: Республика, 1992. – 510 с.
6. Фуко М. Интеллектуалы и власть / М. Фуко // Статьи и интервью. – Ч. I. – М.: Пра, 2002. – 381 с.
7. Хабермас Ю. Производительная сила коммуникации / Юрген Хабермас // Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью. – М.: АО «КАМІ». Изд. Центр АCADEMIA, 1995. – 245 с.
8. Шелер М. Положение человека в Космосе / М. Шелер. Избранные произведения. – М.: Гнозис, 1994. – 490 с.
9. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр. Собр. соч. в 5-ти т.; [пер. с нем. Ю. А. Айхенвальда]. – Т. 1. – М.: Московский клуб. – 395 с.

УДК 323.2 (477). 001.73

А. В. Кройтор - асистент кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса

РОЛЬ ВИБОРІВ У ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Статтю присвячено дослідженню ролі виборчих кампаній у процесі демократизації діяльності політичних партій. Визначено вплив типу виборчої кампанії (мажоритарна, пропорційна, змішана) на процес ротації політичної еліти та демократизацію партійної взаємодії.